

PLURALITA DĚJIN – VZPOMÍNKA NA IRIS SHUN RU CHANG

Zdeněk Nebřenský

The Thread of the Silkworm. Basic Books. New York 1995.

The Rape of Nanking. The Forgotten Holocaust of World War II. Basic Books 1997. (česky *Nankingský masakr: nejkrvavější prolog druhé světové války.* Praha IŽ 1998)

The Chinese in America. A Narrative History. Penguin Books. New York 2004.

Druhý týden v listopadu 2004 přinesly tiskové agentury zprávu, že zemřela americká publicistka a autorka historické literatury Iris Shun Ru Chang (1968-2004). V následujícím textu připomenu vedle historiografické produkce této nekonvenční osobnosti také některé rozporuplné reakce, které její participace na veřejném diskursu vyvolávala. Kladu si otázku, proč reinterpretace tradic např. ve formě pouhého diskursivního předmětu (knihy), mobilizují v soudobých moderních kulturách jednání společenských subjektů? Je zajímavé sledovat, jak historická zkušenost transformovaná v dějepiscectví jednoho z emancipačních hnutí, reprezentuje partikulární obrazy světa jeho aktérů v morálním řádu nárokuje si univerzalistickou platnost. Opakovaně se objevuje otázka, která nebyla dosud dostatečně vysvětlena – proč právě historické texty a historický argument zvláště představuje často klíčovou kategorii morální legitimizace a to i v podmínkách imigrantských společností, jejichž identitu údajně zakládá projekt otevřené budoucnosti na rozdíl od společností kontinentální Evropy definované minulostí – společnou vzpomínkou na příběh předků. V nedoslední řadě stručně načrtnu problém normativních principů, na které se recenzovaná historická vyprávění odvolávají.

Iris Chang byla americká Číňanka, její prarodiče se po 2. světové válce vystěhovali z Číny přes Tchaj-wan do USA, kde se úspěšně adaptovali mj. díky zprostředkující úloze etnicky příbuzných minoritních komunit na semiperiferii

majoritní společnosti. Její rodiče, integrovaní v anglosaské akademické obci, promovali na Harvardské univerzitě a působili jako vysokoškolský fyzik a mikrobioložka v Illinois (Urbana-Champaign). Iris začala na téže univerzitě studovat matematiku a informatiku, dokončila ale žurnalistiku (bakalářka sociálních věd), působila rok jako agenturní zpravodajka, poté obdržela absolventské stipendium pro obor tvůrčího psaní (magistra umění) na prestižní John-Hopkins University. Se svým manželem, promovaným počítačovým projektantem, vychovávala syna. Měla jednoho bratra.

Shodou okolností a náhod získala první literární kontrakt, když její pozdější editorka hledala spolupracovníka, který by ovládal základy mandarinské čínštiny a byl schopen zajišťovat heuristickou fázi projektu v kontinentální Číně. Charakteristická byla týmová kooperace s rozvinutou dělbou práce. Chang měla mimo editorku zajištěného lektora, agenta, badatelské asistenty, historiografické, právní a technické konzultanty. Doba realizace byla stanovena na dva roky. Monografii přijala kladně odborná veřejnost, ale nebyla považována za komerčně úspěšnou (během let 1995–97 se prodalo méně než 10 000 kopií).

Vlastní práce rozvíjí ten směr historiografické tradice, který bychom označili s vědomím jeho krajní polarity za narativní, usilující prostřednictvím metafory pochopit a porozumět popř. odhalit intencionalitu jednání historických aktérů. Zmíněný literární počín *Thread of the Silkworm* otevírá jeden z mnoha možných pohledů na začátky procesu vzniku „big science“. Je spíše konvenční, populární (= přístupný široké literární veřejnosti), vědeckou biografií¹ než úzce specializovanou studií z dějin vědy, s historickou a výrazně antropologickou perspektivou (což by u biografie nemělo být nic netypického, Chang však zvolila jedinečný způsob, kdy optikou dějin jednoho individuálního života sleduje

¹ Čínský vědec Tsien Hsue-shen (známý také jako Qian Xuesen, uváděná data narození se pohybují v intervalu 1909–12) patřil mezi přední matematické teoretiky leteckých a raketových systémů, specialista v technické a strojírenské kybernetice, aerodynamice, strukturálních deformací a dynamice tekutin. Vystudoval strojní a dopravní (železniční) inženýrství na Normal University High School v Pekingu a Jiaotong University v Šanghaji; v rámci programu Boxer Rebellion scholarship studoval na americkém MIT; doktorát letectví dokončil pod vedením T. von Kármána na California Institute of Technology; člen „Suicide Squad“, která byla kvůli svým experimentům s prototypy raketových motorů (v několika případech s destruktivními důsledky pro laboratorní komplex v kampusu) přesunuta do vyschlých říčních koryt v poušti; spoluzakladatel Jet Propulsion Laboratory v Pasadeně (vývoj řízených raketových střel mj. aplikace V-2, později umělých družic a raketoplánů, kalifornská pobočka NASA); po nucené repatriaci (důsledek McCarthyovského honu na čarodějnice) tvůrce čínské technologie ICBM (mezikontinentálních balistických raketových střel) a vesmírného programu. První čínskou meziplanetární misi s lidskou posádkou v roce 2003 dozoroval z nemocničního lůžka. Srov. Chang 1995 *passim*. nebo např. www.davidardling.info/encyclopedia/T/Tsien.html (encyklopedie astrobiologie, astronomie a kosmických letů).

kolektivní dějiny několika kultur současně). Přestože text postrádá konstitutivní, explicitně formulovaný konceptuální rámec do kterého by mohl být zasazen, nechybí mu terminologická (ta je při zacházení s názvoslovím moderní vědy asi nutností) a místy ani pojmová koherence (např. *sociální zkušenost, vědění, sociální jednání, intelektuální komunita, politická kultura* jako určité typy analytických nástrojů definovaných jejich ustáleným významem). Zdařilý je způsob periodizace, která je vymezena jednotlivými událostmi T sienova života² (tedy podle jejich subjektivní tzn. týkající se subjektu, důležitosti), které se s politickými dějinami 20.století shodují v jediném případě (1945 konec 2.světové války).³ Nejinspirativnější je zřejmě metodická rovina textu, která kombinuje výpovědi sekundární literatury, primárních písemných pramenů a interviews. Recepce některých idejí sekundární literatury autorka konstruuje sociálně-historický prostor pro jednání historických aktérů, ve kterém se současně propojují odlišné kulturní kontexty.

Tato pracovní metoda současně nastavuje výrazné limity celému příběhu, který je pouhou deskripcí sociálních praktik a mechanismů, strategií protagonistů, jejich technik a konstitutivních symbolů odkazujících k širším kulturním souvislostem, aniž by ovšem tyto souvislosti byly tematizovány. Metaforicky řečeno autorka explicitně nereflktuje, že by aktér mohl být „zavěšen v síti kulturních významů“, teprve jejichž dekonstrukcí je možné vysvětlit to, co se na první pohled jeví jako voluntaristické jednání. Čtème-li příběh Jiang Ying, dcery čínského vojenského stratéga, není možné se omezit na popis časové následnosti jednotlivých fenoménů. Akt sebevraždy, o kterou se pokusil její otec, absolvent japonské vojenské akademie, jistě mohl být projev jeho autonomní vůle, ale fakt, že nebyl úspěšný, měl demonstrativní povahu, byl skutečně před nastoupenou jednotkou kadetů a byl interpretován jako protest proti zkorumpovanému režimu Sunjatsenova nástupce Yuan Shikai odkazuje k mnoha kulturním významům, které mohou čtenářům nebo čtenářkám (a evropským

² USA si po potlačení boxerského povstání, které začalo útokem na křesťanské misionáře, vynutili na Číně reparace, aby se po určité době zjistilo, že ty jsou vyšší než původní náklady spojené s americkou intervencí. Vláda Spojených států se rozhodla část z těchto prostředků vrátit; ne přímo, jak požadovala čínská strana, ale formou udílení stipendií pro studium na amerických univerzitách pro výjimečně talentované studenty. Čína později jako protipatření omezila podmínky k získání stipendia pouze pro studující oborů klíčových pro modernizaci země (rozuměj pro rozvoj zbrojního průmyslu).

³ Odlišnost pohledů dokresluje např. začátek válečných útrap v Číně (japonskou okupací Mandžuska 1931 a zahájením přímé intervence 1937), pro některé občany USA (útokem na Pearl Harbor v prosinci 1941), ale pro Tsiena a další členy vědeckého výzkumu napojeného na vládní vojenské kontrakty a válečnou ekonomiku znamenala 1. polovina 40. let 20. století dobu nebývalé intelektuální i materiální prosperity.

zvláště) uniknout. Jak se mohl později oženit se zdravotní sestrou z Japonska, která jej ošetřovala? Jaký byl význam rituálu adopce tříleté Ying, jedné z jeho pěti dcer, jeho blízkým přítelem Chia-Chih? Proč právě ona? Je možné adopci vyložit pouze jako záměr zaslíbit Ying Chihovu synovi Hsue-shenovi? Co symbolizovalo např. pojmenování Hsue-shen (= učením stávající se moudrým)? Proč se Ying přestěhovala s vlastní chůvou do Chihova domu a přijala nové jméno (Tsien Hsue-yin)? Patřila adopce k tradici mandarinské elity? Nebo to byla vynalézaná kulturní praxe dálněvýchodné moderny? Jednalo se o obecný fenomén nebo sociálně, lokálně, genderově či religiozně podmíněný? Jaká proměna vnímání sourozenecké a partnerské lásky byla spojena s Hsue-yin, která byla vychovávána nejprve jako mladší Hsue-shenova sestra ale od určitého věku také jako jeho budoucí manželka? Byly verbalizovány kategorie rozlišující muže, partnera, manžela, otce, ženu, partnerku, matku? Co znamenalo její studium exkluzivní dívčí školy v Šanghaji, které zajišťoval její biologický otec? Jak se lišily její vztahy k biologické a adoptivní rodině? Jak si mohl její biologický otec – příslušník Čankajškovy generálské elity oblíbit hudbu Richarda Wagnera? Proč svoji činnost charakterizoval jako politickou mobilizaci mas? Jak s tím souvisel jeho způsob života naplněný publikační činností z dějin okcidentálních konstitučních praxí, poezie, korespondence s literáty vedená jako svébytný umělecký žánr? Jak se proměňovala hodnotová orientace Hsue-yin během jejího studia hudby v Berlíně, Lausanne a Mnichově? Jak ovlivňovala vzory chování, gesta, významy komunikace nebo obrazy druhého ve svém bezprostředním německo-jazyčném okolí nebo při své náhodné přítomnosti v evropských metropolích? Jak její dlouholetý pobyt v Evropě působil na prostředí jejího původu? Co je obsahem jejího operního působení v Šanghaji v roli přední sopranistky? Proč váhala se splněním otcovských závazků, aby nakonec souhlasila se svatbou s Hsue-shenem? Jak se proměnila kvalita jejího života, když přijela za svým manželem do Spojených států po několika měsíčním odloučení, které následovalo krátce po svatbě? Reflekovala rozdíly v seberealizaci svého manžela (vědecký výzkum a výuka) a možnostmi své seberealizace vymezené ekonomikou domu a péčí o děti? Respektovala tuto dichotomii? S jakými očekáváními doprovázela jako dcera generála Kuomitangu manžela o několik let později do komunistické Číny? Podobné a mnohé další otázky, otevírající širší problémové okruhy, jsou ponechány bez vysvětlení.

Mezi primární písemné prameny, s kterými Chang pracovala, patří ty institucionálního původu (např. diplomatická akta, interogativní protokoly, svědecké výpovědi, vědecké indexy, seznamy a soupisy přednášek, univerzitní matriky,

zprávy Pentagonu a FBI), osobní povahy (korespondence, deníky, poznámky a koncepty, nepublikované vzpomínky), literární (noviny, časopisy, paměti, životopisy, anekdoty) a obrazové (mapy, fotografie, film, karikatury). Výsledky jejich kritiky a interpretace využila při tkaní celkové podoby textu. Rozhodující a pro některé části knihy stěžejní byla interviews. Ta je možné rozdělit na osobní, vedená v přímém kontaktu dotazovaného a autorky, dále telefonická a ostatní (jejich zasláním a písemnou odpovědí nebo prostřednictvím třetí osoby či asistentů). Pro okruh zúčastněných byla charakteristická kulturní a sociální různost zahrnující kontinentální Číňany, ostrovní Číňany (Tchai-wance), americké Číňany i Číňanoameričany, Angloameričany, Afroameričany a ostatní (dodávám, že většina byli heterosexuální, vzdělaní muži ze střední třídy); Tsien jakoukoliv spolupráci odmítl⁴, Chang se podařilo vést rozhovory s jeho synem a dcerou (vystudovali, žijí a pracují v USA!), setkat se i telefonicky kontaktovat Tsienova bratrance a sestřenici, dotazovala jeho spolužáky ze základní, střední i vysoké školy v Číně a univerzity v USA, spolupracovníky i konkurenty z MIT a Caltech, jeho bývalé americké žáky a přátele.⁵

Když byla autorka knihy *The Rape of Nanking* dívkou v předškolním věku, slyšela vyprávět o válečných hrůzách, kterých se japonští vojáci dopustili v čínském městě Nankingu. Její maminka nebyla jejich svědkem, ale dozvěděla se o nich od své maminky, která před nimi stačila uprchnout a téměř zahynula při japonském bombardování nemocnice, kde jako těhotná právě byla. Tyto události představovaly pro malou Iris metaforu nevyslovitelného zla. Když byla starší, chtěla se z knih o této ponuré tragédii dozvědět něco více. Bez úspěchu. Hádanka mezi mýtem a historií zůstala mnoho let nerozluštěna.

Ve svém poněkud pozapomenutém a téměř prorockém eseji píše Taku Shinohara také o tabuizaci individuálních vzpomínek na určitou historickou zku-

⁴ Přes podporu Čou En-laje a kladného přijetí Mao Ce-tungem, vstupu do komunistické strany, se Tsien nevyhnul během kulturní revoluce kratší „převýchově“ ve vesnické komuně; po Maově smrti vsadil v nástupnickém boji na kartu vdovy Ťiang Čching, která mu vynesla nemilost vítěze Teng Siao-pchinga, nicméně sebekritika a veřejné odsouzení demonstrací 1989 pro něj znamenalo „rehabilitaci“, Li Peng či Ťiang Ce-min pak ocenili nejen jeho úspěchy na poli vědy, ale také především pevný politický charakter.

⁵ Po jistý čas mezi Tsienovy blízké přátele patřili Edith a Andrew Fejerovi. Andrew Fejer absolvoval v roce 1937 ČVUT v Praze, letecké inženýrství na Caltech v Pasaděně, PhD v letectví a fyzice tamtéž, pracoval na konstrukci aerodynamických tunelů, zabýval se fenomény nestálého proudění a atmosférických hraničních vrstev. Člen mnoha vědeckých společností, několik ocenění, emeritní profesor ústavu pro strojní, materiálové a letecké inženýrství Illinois Institute of Technology.

šenost i podobě, v jaké byla kolektivně komunikována.⁶ Právě „paměť“ jednoho z takových historických subjektů, které byly v konstrukci Dějin z různých (od mocensko-politických až po profesně-procedurální) důvodů opomenuty přetvořila Chang ve své druhé práci v konkrétní historický „příběh“, který dosáhl obrovské popularity.⁷ Co ale doporučit k pozornosti antropoložkám a antropologům je způsob, jakým určitý diskursivní předmět dokáže orientovat sociální jednání aktérů a vyvolávat změny v hierarchicky uspořádané hodnotové struktuře jejich kultury.⁸

Přestože na tragické události Nankingu 1937 nepokládala americká (anglicko-jazyčná) historiografie 2. poloviny 20. století zabývající se jihovýchodní Asií v období druhé světové války výjimečný důraz, neznamená to, že by jejich reprezentace byly systematicky z historického vědomí vylučovány, jak autorka

⁶ Shinohara, Taku. Legitimizace historie a koncepce národních dějin. In: *ĎaS* 6/2000. s.2-5. Text v plném znění na www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/shinoh.htm

⁷ Poté co se její druhá kniha stala bestsellerem („best-selling book“ v 48leté historii nakladatelství Basic Books, 125 000 prodaných kopií během 4 měsíců, 13 týdnů na seznamu NYTimes nejprodávějších titulů) začala být uznávána jako úspěšná a jedna z nejtalentovanějších mladých autorek (dva čestné doktoráty, žena roku *Organization for Chinese American Women*, spoluorganizátorka tématických konferencí většinou na univerzitách, přednášková turné po 50 městech USA, vystoupení v médiích, příprava filmové verze v hollywoodské koprodukcii, muzikálu v Singapuru) což kontrastuje s ohlasy na její první knihu (kladné recenze, ale nebyla považovaná za komerčně úspěšnou). Vysvětlení se nabízí. Vedle části přímých reprezentantek / reprezentantů generace „Nankingu 1937“ v kontinentální Číně, Tchaj-wanu, USA, Kanadě ad. a jejich potomků organizovaných do sítí aktivistek / aktivistů programově usilujících prosadit svoji zkušenost jako téma veřejného diskursu (příprava románů, filmů a filmových dokumentů, konferencí spojených s dějinami 2. světové války v Tichomoří a dokumentaci japonské intervenční praxe v Koreji, Indonésii a na Filipínách, vzdělávacích kampaní, fotografických výstav, muzeí atd.) oslovovala svoji knihou i další členy (nejen) čínských komunit, aktivizovaných po celém světě protesty proti zásahu ČLR na Tien-an Men v červnu 1989. Podrobnější analýza by měla prokázat jak silný tento determinismus je. Doplňuji, že kniha vyšla téměř na den přesně 60 let po *Nanjing datuša*. Viz dále.

⁸ Ještě předtím než se kniha objevila na trhu, byla před-recenzována v kulturních přílohách předních amerických deníků (San Jose Mercury News, Houston Chronicle, The New York Times), následovaná lavinovou reakcí (The Washington Post, The Toronto Star, The Vancouver Sun, Wall Street Journal, Los Angeles Times, Chicago Tribune); relativizujícími vyjádřeními „revizionistů“ v „konzervativně“ a „ultranacionalisticky“ orientovaných médiích v Japonsku; stanovisky akademických kruhů ke způsobu zpracování; prohlášení japonského velvyslance Kunihiko Saito v USA; mluvčí čínských minorit ve světě požadující omluvu japonské vlády jako morální satisfakci až po finanční odškodnění obětí, jejich rodin, žen nucených k prostituci, válečných reparací; návštěva japonského premiéra Hashimoto v čínském muzeu 2. světové války; návštěva a položení květin leadera japonské liberálně-demokratické strany Nonaka v památníku obětí Nankingu; překlady do britské angličtiny, češtiny, čínštiny, italštiny, japonštiny (pokus vydání zdržet), korejštiny, maďarštiny, němčiny, španělštiny; začaly se doplňovat učebnice dějepisu (zřejmě ne dostatečně, jak ukázaly protesty v Číně na jaře 2005) a encyklopedie 2. světové války. Poznámka zcela na okraj – pro většinu zpráv v amerických elektronických médiích bylo typické, že podlehly „autoritě diskursu“, který reprodukoval sám sebe tj. používal tvrzení a jazyk práce samotné, popř. s minimálními variacemi. Odlišná a prohloubená argumentace byla výjimkou.

tvrdí v úvodu své práce. Spíše naopak, řada reflexí soustředících se na některý dílčí aspekt japonsko-čínského konfliktu, které začaly čteněji vycházet na konci 60.let 20.století, společně s jazykově japonskými příspěvky na toto téma (které bychom zjednodušeně mohli označit za kontradikci šogunských tradicionalistických a liberálních interpretací) a jazykově čínskými (kterých využívala maoistická historiografie k dehonestaci politické strategie Kuomintangu) svědčí o jejich intenzivní sociální komunikaci a konstituování významného symbolického centra. Iris Chang tyto interpretační procesy obohatila o další rozměr, protože je nahlédla z individuální a výrazně antropologické perspektivy.⁹

Vzhledem k jinakosti studovaného předmětu (čínský a japonský kulturní kontext) bychom možná očekávali např. jinou představu sociální reality; proměnu klasifikace a vnímání jevů, které tuto realitu reprezentují nebo odlišnou koncepci historického času. Neliší se ale příliš od těch, které jsou nám blízké. Neoriginálnější tak zůstávají mimořádné literární kvality díla (zacílené na lidské emoce, asociace, fantazie) a způsob zpracování výpovědí, které Chang měla k dispozici. Je pouze její osobní zásluhou, že využila opomíjené primární písemné prameny a přiměla vypovídat přímé účastníky. Její interpretace událostí v Nankingu 1937 je však založena na hodnotových představách, které do svých svědectví, diplomatických depeší, osobní korespondence, závětí, žurnalistických reportáží, pamětí, fotografií nebo filmů automaticky vkládali sami původci. Jedenáct dotazovaných, které / kteří události zažili a interviews s několika japonskými válečnými veterány ochotných sdílet své zkušenosti, vytváří výslednou podobu vylíčené skutečnosti. Japonské dokumenty a jejich hodnocení zůstaly Iris Chang nepřístupny. Objev deníků a části archivu Johna Rabeho¹⁰, zástupce koncernu Siemens v tehdejší metropoli Číny, Ortsgruppenleitera NSDAP a především hlavního organizátora mezinárodní bezpečnostní zóny v Nankingu, které Chang zpřístupnila jeho vnučka, bylo malou senzací a jejich

⁹ Srov. Fogel, Joshua A. (ed.). *The Nanjing Massacre in history and historiography*. UCP. Los Angeles 2000. Fogel, Joshua A. Recenze *The Rape of Nanking*. In: *The Journal of Asian Studies* 3. roč.57 (1998). Fei Fei, Li. Sabella, Robert. Liu, David (ed.). *Nanking 1937. Memory and Healing*. New York 2002. Yoshida, Takashi. *The Making of the „Rape of Nanking“. History and Memory of The Nanjing Massacre*. OUP. New York 2005. Yang, Daqing. *Convergence or Divergence? Recent Historical Writings on the Rape of Nanjing*. In: *American Historical Review* 3/104 (2000). *The Rape of Nanking*. Příspěvek proslavený na Remembering and Explaining the Rape of Nanking. Presidential Panel on Women and Sexual Violence in Asia. Midwest Conference on Asian Affairs. Milwaukee 26. září 1998 fulltext Social Sciences Citation Index heslo Iris Chang.

¹⁰ „Dobrého Němce z Nankinu“, německého vyslaneckého rady, „žijícího nankingského Budhy“, „nankingského Oskara Schindlera“. Srov. Wickert, Erwin (Hrsg.). *John Rabe: der gute Deutsche von Nanking*. Stuttgart 1997.

edice se v Japonsku stala bestsellerem. Na druhé straně však neprokazatelná zobecnění historické amnézie, kterou autorka vztahuje na celou japonskou společnost; nebo naopak absence obecnějších pohledů při vysvětlení genderově specifických způsobů chování (např. násilí na ženách chápané jako jejich mizogynistické ponížení a demonstrace moci nad muži, kteří měli být tradičně jejich ochránci); substanciální sociální psychologie japonského národa odvozovaná z válečných praktik většiny (ale jistě ne všech) japonských mužů během vojenské intervence do Číny, by patřily mezi nejčastěji citované výhrady na adresu této knihy z tábora profesních historiků.¹¹

V této souvislosti však považuji za daleko zajímavější dva jiné spolu související aspekty. Jednak je to již zmíněný problém hodnotového universalismu, s kterým Chang přistupuje k výkladu partikulárních kulturních životních forem („japonské“ a „čínské“). V žádném případě nechci obhajovat japonské armádní operace 30.let a reakci některých čínských nacionalistů a komunistů na ně, považuji ale za důležité ptát se, jaká jsou normativní kritéria a jaké je jejich hodnotové zakotvení, která činí její výpovědi akceptovatelnými pro anglosaskou intelektuální liberální tradici, ale např. pro tradici jazykově japonského konzervativního myšlení už daleko méně. A dále je to problém vzájemné komunikace, rozumění a argumentace dvou různých diskursů, které mají možná stejný jazyk, ale význam, který dávají jednotlivým pojmům, je odlišný. Vyznávají každý odlišné praktiky a reprezentace, orientují se každý na jiné publikum a jejich institucionální zakotvení také nejsou shodná. Konkrétním příkladem jsou výše uvedené výhrady profesních historiků na adresu knihy *The Rape of Nanking*. Jaké normativní principy zakládají např. velmi vyostřené tvrzení, podle kterých je její práce ze stanoviska profesního historika srovnávána s projevem jazykově japonské konzervativní („revizionistické“) publicistiky (jako její opačný pól)¹² nebo naopak pojmána jako legitimní využívání historických argumentů k prosazení určitých nároků emancipačního hnutí? Jaký je rozdíl mezi její verzí historického vyprávění obhajující zájmy a vyžadující zvláštní ohledy na určité kulturní a sociální skupiny a verzí historické analýzy údajně také produkované na objednávku různých společenských subjektů? A co tvoří obsah toho, čemu jsou historické analýzy zavázány nebo čím jsou povinovány, aby se nestaly pouhou ideologickou obsluhou některého ze symbolických center?

¹¹ Chang také např. nezmiňuje ohlasy, jaké vyvolalo vydání edice Rabeho deníků v Japonsku; prokazatelně u dvou fotografií otištěných v její knize došlo k významovému posunu.

¹² Yoshida, Takashi. *Refighting the Nanking Massacre: The Continuing Struggle over Memory*. In: Sabella (ed.). 2002. s. 168.

V době kdy vyšla Iris Chang její v pořadí třetí kniha – *The Chinese in America. A Narrative History* – připravovala autorka již nový projekt, který se týkal pamětníků Bataanského pochodu smrti, spojeneckých vojáků zajatých a vězněných japonskou armádou na Filipínách během 2. světové války. Svoji právě vycházející knihu Chang charakterizovala jako osobní interpretaci 150 let trvajících epických dějin Číňanů v Americe. Poslední dvě zásadnější syntetické práce na téma čínské migrace do Spojených států (Ameriku většinou ztotožňuje s USA, přestože v knize na několika místech zmiňuje čínské komunity v Kanadě), vyšly v 80. let a jak autorka dodává, historie by měla být následujícími generacemi aktualizována a kontinuálně přepisována. Zástupci profesní veřejnosti na práci ocení subtilní traktování dějin sociálních zkušeností segregované minority; kombinaci obecnější historické perspektivy a případových studií, které mají reprezentovat partikulární kontexty a které bychom s jistou nadsázkou mohli označit jako mikrohistorické sondy; popis iniciačních rituálů i jednotlivých praktik uvítání nových (čínských) členů obce San Francisco, když se objevovali na západním pobřeží v době, kdy jejich přítomnosti byli bozi nakloněni a naopak praxi sociální marginalizace, ostrakizace a exkluze, když právě přicházeli nevhod; jejich sňatkové aliance; vztah patronů a klientů; průběh akulturatione (přijetí – přizpůsobení – proměna) apod. Širší literární veřejnost si kniha nakloní metaforickým jazykem, literární nadsázkou, vyličením individuálních biografii několika amerických Číňanů považovaných za ztělesnění amerického snu (filmová star Anna May Wong, kongresman David Woo, architektka Maya Lin nebo zakladatel Yahoo – Jerry Yang), pohledů do zákulisí hollywoodských castingů 30. let 20. století, politické rétoriky nebo tchajwanské lobby v Kongresu v 90. letech 20. století; každodenní praxi prosazování základních lidských práv včetně jejich estetické a etické dimenze.

Jak Chang upozorňuje ve své práci a jak jsem již krátce poznamenal výše, období respektu k příslušníkům minorit amerických Číňanů se střídala s časovými úseky intolerance ze strany představitelů majoritní společnosti. Usnesení Kongresu z roku 1882 (tzv. *Chinese exclusion act*¹³), o kterém Chang píše, byl první platnou federální právní normou, která jmenovitě upírala určitým příslušníkům konkrétní etnické skupiny právní uznání. Podle tohoto zákona byla námezdní síla, nekvalifikovaní i kvalifikovaní dělníci a dělnice s čínskou etnicitou, podrobováni pasové kontrole při vstupu na území Spojených států amerických. Problém byl spojen nejen s legalizací diskriminujících postojů

¹³ *Act to Execute Certain Treaty Stipulations Relating to Chinese (Chinese Restriction Act).*

některých představitelů kalifornské administrativy zastupující anglosaské profesní (zaměstnanecké) korporace¹⁴ a vznikem podmínek nerovnosti v přístupu k výrobním faktorům, ale především s tím, že většinu námezdní pracovní síly jmenované etnické skupiny tvořili muži, kteří měli své rodiny mimo území státu ve kterém žili, pracovali a vlastnili majetek. Po vycestování mimo něj měnící se imigrační praxe omezovala možnost návratu. Právní zneuznání ve formě znevýhodnění či vyloučení znamenalo, že někteří členové konkrétní etnické skupiny ztratili určité obecné vlastnosti („práva a povinnosti“), které měla většina jedinců daného společenství a které zakládaly jejich úctu a autonomii jako osob se schopnostmi morálně odpovědného jednání. Nehledě k tomu, že „neutrální“ (prosté etnických stereotypů) vymezení čínské etnicity a určení profesního statusu nebylo neproblematické a bylo nejednoznačné.

K paradoxům soudobých reflexivně modernizovaných společností, které symbolizuje např. recepce historických textů Iris Chang v kulturně specifických kontextech, patří etnická mobilizace. Na jedné straně její texty snáší historické argumenty pro respektování požadavků minoritních kultur, na druhé straně však přes subtilně diferencované interpretační roviny rozvíjí velkovyprávění, esenciálně zakládající etnické identity (anglosasští Američané, američtí Číňané, Afroameričané), které mohou omezovat možnosti volby, jimiž se artikuluje sociální příslušnost.

¹⁴ Obecné přehledy uvádí původ jejich rekrutování „především z anglosaských dělnických a částečně středostavovských vrstev“.